

Melankolske immigrantplanter

ANMELDELSE / 28.08.23

'De forsvundne træers ø' er en rørende og veldrejet fortælling om Cyperns kamp for uafhængighed og flygtningeerfaringen på tværs af mennesket og naturen.

Tobias Omø Kristensen

Del artikel: [f](#) [t](#)

Der er en kedelig tendens til at blåstempe meget litteratur skrevet uden for Vesten og Centraleuropas historiske herredømme som 'verdenslitteratur', et begreb, der blev introduceret så tilpas lemfældigt i en sidebemærkning af Goethe, at en stabil definition er så godt som uopdrivelig. Begrebet - og dets mange bastardbørn - har dog, især gennem de sidste 30 år, affødt en litteratur så omfangsrig, både i skøn- og faglitteraturen, at den ville få enhver rigsbibliotekar til at miste overblikket. Verdenslitteratur er både blevet en industri i rasende vækst og en slags anmelderisk *'blurb-speech'*, som man fra forlagernes side gladeligt smækker på bogflappen for at signalere, at her er der noget ægte eksotisk og autentisk fra en anden kultur, der dog

ikke er så fremmed, at det gør noget. Det skulle nemlig blive så autentisk, at de – os – vestlige globetrottere ikke kan følge med.

Det var derfor ikke uden forbehold, da jeg så, at der på bogflappen af den tyrkiske forfatter Elif Shafaks nyeste roman, *De forsvundne træers ø*, gudhjælpemig er citeret fra Ian McEwan, der bruger netop dette intetsigende verdenslitteraturbegreb som et kvalitetsstempel. Romanen er en familiekronike, der pendulerer mellem to sammenflettede fortællinger om krig, arv og om at føle sig fremmed i sit eget land. I romanens ene spor i London i 2010'erne følger vi den 16-årige Ada Kazantzakis, der uforklarligt bryder sammen i skolen. Hendes mor, Defne, er død og hendes far, Kostas, har mere travlt med sit arbejde som botaniker, end med at yde omsorg for sin datter.

De er immigreret fra Cypern i sin tid, men Ada har ikke noget forhold til øen, og Kostas er ikke meget for at snakke om den, indtil Defnes søster, Meryem, kommer uanmeldt på besøg – moster *ex machina* – og fortæller løs om fortiden. Fortællingen går tilbage til 1970'erne, hvor den græske Kostas og den tyrkiske Defne forelsker sig midt på en historisk korsvej. Cypern har som bekendt været indlemmet i både Osmannerriget og Det Britiske Imperium, før øen blev uafhængig i 1960. Efter et årti med uroligheder mellem Grækenland og Tyrkiet forsøgte en højrenationalistisk militærjunta, i et forfejlet statskup under ledelse af diktatoren Dimitrios Ioannides, at gøre Cypern til en del af Grækenland. Som modsvar invaderede Tyrkiet øen i 1974 med de samme intentioner, hvilket i sidste ende var med til at kløve øen i to, en tyrkisk og en græsk del.

“ **»Når verdenslitteraturbegrebet en gang imellem fungerer – og det gør det i store dele af Shafaks roman – er det, når det bliver brugt som et perspektiv, der krydser landegrænser og sprog.**

Når Shafak er god til at åbne op for den her komplicerede geopolitiske historie uden at forsimple den, i en prosa, der veksler fint mellem det dokumentariske og det magisk-realistiske, skildrer hun Kostas og Defne som både førstehandsvidner og udstødte. Hun fletter dem sømløst ind i øens politiske omvæltninger og magtkampe uden at kannibalisere sit materiale, både det historiske og mytologiske. Defne klinger som bekendt af Daphne, den græske najade, som krigsguden Apollon begærer mod hendes vilje, og som i sidste øjeblik, inden han forgriber sig på hende, bliver forvandlet til et laurbærtræ. Det forhindrer selvfølgelig ikke en

liderlig gud i at tage ejerskab: »Min brud kan du ikke blive. I stedet / skal du dog altid være mit træ«, siger han i Ovids *Metamorfoser*. Der ligger mange af den slags spor gemt i de mere lagrede dele af romanen, som for mig at se har det med at være mere stimulerende end rammefortællingens dannelsesperspektiv, men fred nu med det.

Træerne er – som titlen antyder – temmelig centrale for fortællingen. Det gælder både dem, der er der, og dem, der er forsvundet i og destrueret i borgerkrigen. Shafak giver bogstaveligt talt naturen en stemme ved at lade en række vigtige kapitler blive fortalt fra et figentræs perspektiv, som har hjemme ved den taverna i Nicosia, hvor Kostas og Defne mødes.

Træernes historie og familiens historier bliver flettet sammen som et rodnetværk af forbindelser. Efter øen bliver opdelt, putter Kostas en stikling fra figentræet i sin kuffert, inden han rejser til London, hvorefter han planter stiklingen i baghaven og lader træet gennemleve migranterfaringen: »Den lille stikling voksede sig til en klon, genetisk identisk. Og fra den klon spirede jeg frem i mit nye hjem i London. Mønsteret i mine grene blev ikke helt det samme, men i alle andre detaljer lignede vi hinanden – den, jeg var på Cypern, og den, jeg skulle blive i England«.

Lidt senere bekender figentræet dog, at den ikke føler lige så meget hjemme i London som de andre træer i haven, hvidtjørnen, stilkegen, akselrønnen og slåenen. »Gad vide, om grunden til, at jeg har mere hang til melankoli end nogen af dem, er, at jeg er en immigrantplante, og som alle immigranter bærer jeg skyggen af et andet land med mig?« Som læser kan man godt lege med tanken om, at denne antropomorfisme er en slags videredigtning på Daphnes liv som et træ (mennesketid og trætid er alligevel uforenelige, bekendes der et sted), der må aflægge vidnesbyrd om et både militaristisk og økologisk overgreb på øen.

Når verdenslitteraturbegrebet en gang imellem fungerer – og det gør det i store dele af Shafaks roman – er det, når det bliver brugt som et perspektiv, der krydser landegrænser og sprog. Når det lykkes med at formidle en erfaring, som har været overset, underbelyst eller underlagt imperialistisk kontrol og derfor sjældent er kommet til sin egen ret som selvstændig fortælling, som ikke så let lader sig dele op i, hvad der er græsk, og hvad der er tyrkisk. Det lykkes Shafak med, så man lytter efter: »Hvor religioner støder sammen for at få det sidste ord, og nationalister prædiker en følelse af overlegenhed og eksklusivitet, sameksisterer overtro på begge sider af grænsen i sjælden harmoni«.